

Олиа Токарчук и Зофја Крул

БИОРАЗГРАДИВИ ПРИБОР ЗА ЈЕЛО? И ЈА САМ ЛАЈКОВАЛА

Са Оліом Токарчук разговарамо о борби са лажним вестима, одговорном путовању, о улози машице и књижевности и о томе како је пољска црква пуцала себи у ноћу.

Зофја Крул: *Када су прошле године Бегуни добили Букера, помислила сам да је то књижа огромне књижевне снаге, али ипак написана у другој епохи: сви ми аеродроми, путовања с ранцем на леђима, мобилности схваћена као основна слобода. Данас поуздано знамо да, уколико желимо да сјасемо свећу, од свећа која треба да одустане. Посијо ли данас неко ново, примереније „бејунство“?*

Олга Токарчук: Ту књигу у њеној путничкој димензији у извесном смислу можемо третирати као епитаф ондашњем свету – глобалном, покретном, релативно мирном и релативно просперитетном. За велики број људи, па и мене, био је то свет неограничене слободе. Ја, дете давног Источног блока, одушевљавала сам се најобичнијом слободом путовања, најочигледнијим кретањем, али сам такође осећала и његову илузорност. Тад нико није слутио да ће за неколико година букнути климатски ратови, попут оног у Сирији, да ће се људи бацати у море не би ли допливали до Европе, да ће градови имати аларме за смог и да ћемо без апликације тешко налазити пут до хотела. Опасности које су се бегунима на аеродромима чиниле апстрактним, изненада су материјализоване и свет је направио корак уназад престрављен сам собом.

Али ова књига има више аспеката који ће је – надам се – учинити радо читаном и након дванаест година. Бити бегун данас не значи само кретати се, пунити аеродроме, слободно путовати – то такође значи разликовати се. Бити вечито неспокојан, носталгичан за идеализованим пределима детињства, балансирати на ивици стварности и тешко разликовати истину од привида. То су проблеми с идентитетом – чежња за старим-новим колективним идентитетом, али и драматично мултипликовање индивидуалног идентитета, његове варијације у виртуелној и проширеној реалности. *Бејуне* је коначно могуће читати и без наметнутог контекста путовања који је одувек био само једна од перспектива те књиге.

З. Крул: *На прелому векова још увек нам се чинило да је путовање добра форма путовања, разумевања. Истосјавља се ипак да се, уколико желимо да укажемо путовање свећу, заправо морамо...*

О. Токарчук: ...из њега повући. Да. Дванаест година након *Бејуне* мало другачије приступам свему – свесно сам ограничила своја путовања. Помисао на одлазак на Тајланд или у Индију не привлачи ме као некад: безличност аеродрома, форматирање

искустава, туризам, утисак да додирујем свет преко целофана, а пре свега осећање неправде – да ја, на пример, могу да путујем у Африку, али да Африканац не може тек тако да допутује у моју земљу. Да сам могла са сином да отпутујем у Малезију и да тамо будемо прилично сигурни, али да не знам да ли би исто важило за Малежанке у Пољској. Данас би требало да се туристичке агенције зову „Ватро, за мнош“ или „После нас потоп“. Не желим више то да гледам. Више волим да шетам овуда.

З. Крул: *Ово се везује и са данас популарном филозофијом самоограничавања.*

О. Токарчук: То ће бити једна од тема на мајском фестивалу *Ајосироф* на којем учествујем као кустос. Ово је веома занимљива, нова перспектива, која би се могла усвојити у земљама које се, попут Пољске, изјашњавају као хришћанске. На крају крајева, то је суштина хришћанства – делити са другима, ограничити похлепу, водити се саосећањем и љубављу према другима. Кажем ово с благом иронијом, али наравно, видим како се данас враћају старе добро познате идеје у новим издањима.

Пре свега, филозофија самоограничења мора пронаћи добре упоришне тачке, она треба да буде нешто попут моралног принципа. Кад кажемо да немамо права да повређујемо људе не питамо одмах зашто и шта би то требало да значи, у којој мери и под којим условима. Признајемо да не смемо – и то је то. У случају самоограничења то је озбиљна ствар – култура, у којој живимо, непрестано повлађује нашим потребама. Зашто не бисмо имали све што пожелимо? Чему ограничавање? Имам право на то. Заслужила сам. А с друге стране, мој избор и тако нема значења јер има толико људи да, чак и ако се ја ограничим, то ништа не мења.

З. Крул: *То шакође није лако, наводно један лекс на Бијенале у Венецију елиминише ефектне јодишње вејанске исхране.*

О. Токарчук: Филозофија самоограничења је добра тема за дискусију, али рекла бих да се она не може брзо и једноставно преточити у наше навике. Има веће цивилизацијске импликације него што нам се чини, гађа у један од темеља нашег светоназора – много даље, више, снажније, интензивније. На тим темељима почивају читава привреда, економија и друштвено устројење. Кад би људи, из осећаја кривице и изненадне унутрашње трансформације, одједном почели да игноришу своје прекомерне потребе и жеље, ова цивилизација би пропала. Али пропашће и уколико у извесном степену то не научимо. Потребна нам је нека нова равнотежа.

Идејама треба много времена да се роде и ојачају. Дубока екологија ме је занимала још пре тридесет пет година и још тад се говорило о карбонском отиску и метану који производе животиње, о индустријској пољопривреди, о загађењу ваздуха, о нужности очувања енклава дивље природе, о човеку као делу екосистема и очекиваним последицама, управо оваквим каквим данас сведочимо. Али мало ко је марио за то. Веганство се сматрало неуротичном настраношћу. За неке идеје су потребне године, и то не дванаест, већ тридесет и пет, што је цела једна генерација.

З. Крул: *А можда би данашњи бејун, према правилима самоограничавања, требало да постане ишак? Можда нас ишачење може поново враћити у природу, у природу од које смо се одродили?*

О. Токарчук: Постоји једно ново психијатријско подручје, психотератика. Описује стрес и фрустрацију као последицу удаљавања од природе. Нисмо то потпуно осветлили, али смо детектовали симптоме. То је у складу с мојом визијом: удаљен од природе човек се дегенерише и обољева – будући да око нема контакт са зеленилом, са широким пространством, да ноге немају непосредан додир са земљом, тело заказује. Очигледно је да смо као организми створени за потпуно другачији простор од оног у којем живимо. Пешачење је такође у људској природи.

З. Крул: *Важне су ње свакодневне мале сѝрашѝије: шѝшње, лежање на шрави.*

О. Токарчук: Важно је и присуство животиња у непосредној близини. Мачке и пси су данас једна врста анђела који спасавају људе од лудила у тим великим бетонским агломерацијама; оне се сироте морају жртвовати да човек не би полудео. Од љубопитљивих животиња у вечитом покрету пси су постали депресивне дебелуце које неко два пута дневно шета око блока. Мачке, ти интелигентни ловци – читаве дане дремају на каучевима. Стерилисане, без икаквог друштва, без контакта са својом врстом једу готову храну. Њима би требало подићи споменике. Као и кравама, свињама, кокошкама и другим индустријски узгојеним животињама. Волела бих да верујем да ће доћи дан кад ће индустријски узгој једном заувек бити забрањен, а људе пренерозити сопствена суровост. Данас живимо у неком накарадном подвојеном стању свести.

Веома ме брине стање у ком се налази свет, понекад због тога не могу да спавам. А највише ме плаши управо то што у овом и сваком другом тренутку на периферијама градова постоје кланице. Ако све време у потиљку чучи мисао да је то што сад видиш, тај лепо трг испред нашег прозора, или сунце које сија, лаж – то у потпуности мења поглед на свет. То је, попут Матрикса, илузија. Испод ове слике је – малопре смо то видели на телевизији у вези са скандалом око нелегалног клања болесних крава – свет у којем без престанка убијамо животиње. Кад би на Земљу слетели ванземаљци слични свињама или кравама и тражили ту своју сабраћу помислили би да је ово планета-пакао.

З. Крул: *Кад својој ћерки чѝшам бајке са свим шим слашким ѝцама и кравицама, чини ми се да је и шѝо шѝакође део одјајања деце у великој лажи – да исшод слике већ не ѝсшѝоји нишшѝа.*

О. Токарчук: Лажемо их да бисмо могли ове животиње да поједемо на миру?

З. Крул: *Да бисмо моѝли себи шриушшѝиши да ѝоједемо шѝу свињу, а да нисмо свесни да је једемо.*

О. Токарчук: Веома добар пример како образовање ствара одређену фантомску стварност.

З. Крул: *Али шѝвоја визија и шѝоред свеѝа није шѝесимисшѝична. У шѝрограмском шѝексшѝу за фѝсшѝивал Апостроф не најављујеш смак свеѝа, једино најлашаваш да живимо у шѝренушѝку ошромној шѝреокреѝа, који се може шѝоредѝиши с шѝреласком из шѝалеолишѝа у неолишѝ. То је коншѝрукшѝивна визија најѝора који морамо уложѝиши.*

О. Токарчук: За сакупљаче и ловце прелазак на пољопривреду у периоду неолита представљао је апокалипсу, смак света, веома лош исход. Морали су да се преобразе

у земљораднике, да припитоме биљке и животиње, да се препусте тешкој судбини некога ко се везао за своја поља, ко стрепи хоће ли усеви родити ове године. Исхрана тог човека постала је сасвим другачија, оскуднија, што је утицало на његово тело – оно је постало слабије, подложније болестима, смањило се. Поред тога, поља је требало бранити, развила се класа ратника који су поделили земљу међу собом. Избијале су борбе око поља, а добивши на значају, ратници су себи потчињавали жене, постајући господарима њихових живота и смрти. Слободни ловац и сакупљач претворио се у марљивог земљорадника. Изгледа да о томе говори мит о изгнанству из раја. У извесном смислу, човечанство је направило корак уназад.

Врло је вероватно да и нас чека таква огромна промена. Све зависи од тога како оцењујемо то хоћемо ли преживети и колико смо прилагодљиви. Вероватно ћемо преживети у некаквом облику. Апокалипса је крај једне визије света. Моје питање гласи: може ли се на свет погледати изнова, на свеж начин? Проверити да ли су извесне ствари које третирамо као очите, унапред зацртане и зацементиране, заиста такве каквим се чине. Можда ће нам промена начина на који размишљамо о свету омогућити да дефинишемо некакве нове трасе.

З. Крул: *На пример?*

О. Токарчук: Можемо ли изнова да видимо свет као живи организам, целину којој припадамо? Да ли је могуће да научимо поново да посматрамо биљке, дрвеће, животиње, па чак и предмете као жива бића, толико нам блиска и сродна? Да ли је могуће окренути то дугме? Да ли бисмо се осећали одговорнијим за то што радимо, када бисмо знали да су ова птица и ово дрво независна жива бића која имају своја права и достојанство и уопште се много не разликују од нас? Можда би требало открити ту нову религију која би обухватила ово ново искуство? Ако бисмо се према другима односили као према себи – како би се променило друштво?

Постоји једна Андерсенова бајка о чајнику којем је откинута ручка и којем је остао само кљун. И који, повређеног достојанства и с осећањем да је живот неправедан, дискутује са шољицама. Читајући причу о овом чајнику из истих стопа се с њим поистовећујемо, проширујемо границе сопственог ега. Деца на атавистички начин наслеђују део тог некадашњег анимистичког односа према живом свету. Због тога је тај свет присутан у бајкама. И то нестаје тек у процесу образовања, васпитања. Било би сјајно кад би ове способности потрајале.

З. Крул: *Али, да ли је могуће њако живећи? Ако је све живо и осећа, не можеш некажњено најправићи ни корак, да не кажемо бациви смеће, на пример. Све може да њај чајник.*

О. Токарчук: Тако су давно живели наши преци. Али да бисмо могли да потчинимо свет, морали смо се одвојити од њега и доделити себи специјална права. Па да, култура је велика конструкција изграђена на одбрамбеним механизмима. Некад је једноставно било мање ствари и људи су се за њих везивали. Постојали су мајстори који су поправљали лутке, ствари су се поправљале, крпиле су се чарапе. Конзумеризам и капитализам су нас лишили тога убеђујући нас да нам је потребно све више нових

чајника и џемпера. У нашој стварности заиста бисмо полудели кад бисмо се везивали за сваки џемпер. С друге стране подозриво гледам на културу бацања и кад гледам програм на Нетфликсу о спремању заснованом на бацању, имам помешана осећања. Питам се о чему се заиста ту ради? Можда чистимо да бисмо следећег трена купили нешто ново?

Данас своје окружење делимо на објекте и субјекте – на оно што је мртво, пасивно и зависно и на оно што може активно да делује, да мења и да посматра свет. Али можемо замислити да смо окружени само субјектима који су међусобно повезани мрежама односа, који без престанка утичу једни на друге. Наши најстарији преци су управо тако третирали свет. Предмети су имали душе, свака долина је била нешто живо. За њих је цео свет био жив. Недавно су на Новом Зеланду и у Индији реке стекле правни субјективитет.

З. Крул: *Моју имаџи свој адвоката?*

О. Токарчук: Или свог браниоца, оне имају свој интерес о којем треба преговарати с другим бићима, људским, нељудским. То је лепа идеја.

З. Крул: *Уколико желимо да мењамо свеџ у џом љравцу, морамо се фокусираџи на наредне џенерације.*

О. Токарчук: Тешко је успоставити нове наставне стандарде у свету нових технологија, друштвених медија, флуидних канона, некомпатибилности знања с новим захтевима.

З. Крул: *Да ли ова џромена свеџа, оџромни џреокреџ о којем џовориш, уџраво џочиње?*

О. Токарчук: Чини ми се да почиње. Уметници имају неко шесто, седмо чуло и предосећају оно што долази. Чак ни кад сами нису у стању да то до краја вербализују. У оквиру планираних дебата предвиђена је једна о најновијој научној фантастици. Тренутно се много тога дешава у том жанру. Увек ме је фасцинирао, нарочито кад сам била млада и гладна великих визија. Током протекле две деценије некако је гурнут у нише, а сад се – рекла бих – тријумфално враћа. Можда због тога што за њим радије посежемо у тренуцима пуним страха од будућности, кад осећамо опасност и неизвесност. Уколико се ово испрати, може се видети у каквој је корелацији с научним открићима и политичком ситуацијом. Данас се научна фантастика враћа, види се то голим оком на Нетфликсу. Скандинавски кримић не може више да поднесе тај терет стварности који нам је пао на плећа. Наш идентитет пуца по шавовима.

Биће такође један дебатни панел о томе како се мења религиозност. Упркос увреженом уверењу о фундаментализацији религије, имам осећај да ће се религиозност све више померати у приватну сферу, повлачиће се с јавних места и одустајати од амбиције да склопи савез с влашћу. Могуће је да ће религиозност уопште постати ствар интима, бити практикована у дому, а не у заједници. Не из потребе да се нешто сакрије, већ пре из потребе да се с божанством општи што је могуће ближе, без посредовања. Религија ће се повући из јавне сфере, а религијске институције ће изгубити разлог свог постојања.

З. Крул: *Само треба прво пронаћи начин да се сјече индустрије оних који желе да се науштрб њих индустријација одрже на власти.*

О. Токарчук: Баш тако, католичка црква у Пољској сама себи пуца у ногу. Свуда на свету религијске институције су такође само велики бизнис. Треба, међутим, имати на уму да су и велики послови пропали. Наравно, неће се то догодити за једну деценију, али тај тренд је већ очигледан.

З. Крул: *Да ли ће се прелазак на ваниндустријационе религије везивати за слављење предмета и месија?*

О. Токарчук: Неће нужно. Иако је могуће да то виђење света као изнова живог представља повратак најстаријим јеванђељима или будизму. Свака религија има различите варијанте. Већи део хришћанства постао је патријархална религија насиља и религија моћи, али то што је пре две хиљаде година говорио Христ била је потпуно другачија верзија од овог што је она данас. Генерално, монотеистичке религије чине ми се анахроне, уклапају се у свет заснован на хијерархији, на једном владару, на класном друштву. Демократија никада није била на истом путу с монотеизмом. Индија, највећа светска демократија је политеистичка. Синкретички политеизам је много модерније решење, отворено за разноликост, прилагодљивије, у складу је са људским потребама.

З. Крул: *А не бојиш се да што предосећање преокрећа може бити само илузија? Свакој генерацији се увек чини да живи у времену индустријације од осталих. Можда се сви неиндустријационо лајано мења?*

О. Токарчук: Не, мислим да ниси у праву. Уколико упоредиш мој живот са животом једне Зофје, рецимо из 1427. године број стимуланса које је та Зофја обрађивала током свог живота одговара мање-више једном твом путовању колима с једног на други крај Варшаве. Твој мозак мора да се носи са свим тим. Искуство моје генерације, рођене шездесетих година прошлог века, већ показује темпо ових промена. Кад сам се родила, телефони са бројчаницима били су у сваком десетом дому, мало ко је имао ауто, јела се храна из радијуса од сто километара, не више. Можда си два пута годишње о празницима добијао поморанџе. Није било телевизора, само радио. Данас читаве дане проводимо окупани светлошћу екрана. Другачије изгледа социјализација деце, другачије функционишу школе. Сећам се деце која су умирала од дечје парализе. Данас се успешно лечи рак. Али то плаћамо новим болестима, психом и стресом – ниједна генерација у историји није претрпела толико брзе промене. Ово је револуција.

З. Крул: *Тема нових технологија везује се уз шум у медијској комуникацији. Недавно се у медијима појавила вест да су научници из Гањска изумели биоразградиви прибор за јело. И сви су били њиме одушевљени.*

О. Токарчук: И ја сам лајковала.

З. Крул: *Станислав Лубјењски, писац и активиста који у Двонедељнику¹ води рубрику „Смеће броја“ што антисоцијално пориче. Тврди да што уопште није никакав нови*

¹ *Dwutygodnik* – интернет часопис посвећен култури. (Прим. прев.)

материјал, а уз то и да ће у Европској унији за две године избор за јело за једнокрајну употребу бити забрањен, па измишљање његове нове верзије губи смисла. Како можемо озбиљно разговарати о климатским променама кад зајније комуникација на основном нивоу?

О. Токарчук: Нисам имуна на лажне вести, припадам генерацији којој је било лако да разликује истину од лажи. Умели смо да живимо у пропаганди, али у информативном метежу то већ не знамо. Често се примам на разне ствари и син ме спушта на земљу. Желела бих да се на *Ајоспрофу* разговара више о идејама, а мање о чињеницама. То је књижевни фестивал, па су у фокусу машта и прича, чак и она најекцентричнија. Воела бих волела кад би панелисти дозволили себи да буду ексцентрични и храбри. Понекад нека најчуднија идеја након много година постаје очигледна.

Живимо у цивилизацији информативног метежа који чини да се вести различите тежине изједначе по значају. Информација о краљевској трудноћи има исту тежину као вест о човеку осуђеном на смрт због отпора фундаменталној моћи. У оваквој кашу људи инстинктивно траже некакве упоришне тачке и основне хијерархије, отуда их привлачи давни хијерархијски поредак, у којем је, оно што је важно, као и оно што није, било сервирано на тањиру. Свештеник. Имам. Краљ. Политичар. Добра илустрација је двогодишњи „марш до истине“ о Смоленској катастрофи Јарослава Качињског. У сваком обраћању, уверавао нас је да идемо до истине, већ стижемо до ње, за трен, за минуто, истина само што није. И шта? Испоставило се да се марш успут осуо, а циљ пропао, испоставило се да је та „истина“ нешто мутно, неизречено, борци за истину ништа нису објаснили, али нису ништа ни порекли.

Треба се запитати да ли у свету у ком се лако приступа огромним базама података има смисла да деца стичу конкретна знања на неку тему. Зар образовање не би требало да води – што је банално – до матуре као испита на ком се тестира отвореност ума, способност да се анализирају чињенице, али и синтетизују разне контрадикторне новости? До препознавања поузданих база података? До способности логичког, научног мишљења? Основни концепт тог новог образовања јесте сналажење и когнитивна дисонанца као феномен који нас узнемирује, на који морамо бити отпорни, баратајући морем опречних информација. На томе данас почива интелектуална зрелост.

З. Крул: *Образовање је једно, али шта да радимо с нашим овде и сад? Желимо озбиљно да мислимо о временима пролома, а истовремено не разликујемо истиније од лажних информација.*

О. Токарчук: Питам се није ли нам управо у таквим ситуацијама потребна држава. Што је стварност хаотичнија, то би више требало да постанемо поклоници државности и верујемо да држава није некакав субјект који нас бије и приморава да плаћамо порез, већ системска заштита нас као појединаца и нас као друштва. Верујем да је могуће успоставити такве механизме који ће нас, на пример, штитити од говора мржње, али и од лажних вести.

Имам такође проблема с опречним информацијама. На пример, питање сегрегације смећа. Често хватам себе да сам радила нешто с добром намером, а потом се

исповставља да сам радила нешто бесмислено. На пример, код мене у кући се увек водио рат око тога да ли треба прати чаше од киселог млека или не.

3. Крул: *И? Праћи или не праћи?*

О. Токарчук: Још увек не знам. Али инстинктивно осећам да не треба расипати воду – треба их што боље олизати и бацити их такве какве су.

3. Крул: *Можда тај преокрећ у свесћи о ком говориш морају сировесћи жене? Каг је Јулија Фједорчук 2018. године примала Награду „Вислава Шимборска“, није се захвалила неколицини блиских људи, како се то обично чини, већ целом свећу који је окружује, који јој је помогао да буде у шим причама, који јој је помогао да се стихове извуче из земље, који с њом сивара шу поезију. То је веома блиско визији свећа као заједнице људи, животиња, биљки и сивари. И, како се чини, баш снажно везано за овај женски елемент.*

О. Токарчук: Повратак женскости представља снажније присуство онога што се за њу везивало вековима – женама је својствена повезаност с природом, брига о слабијима, однос према животињама, оне уважавају друге, руководе се интуицијом и емоцијом, помирљиве су, усредсређене, свесне тела и телесности... Све те категорије биле су некако потискиване у други план, сматране мање вредним. Сад се тријумфално враћају. У том смислу женственост се може дефинисати као нешто што је било истиснуто, а сад долази на своје место. Ово би била крајње антидискриминаторна и праведна дефиниција. Мушкарци се полако отварају за то и обожавам све те момке који знају да покажу своју женску страну. Повратак жена снажно се види у поп култури. Мој идол је Квелкрест Фалконер, јунакиња серијала *Дијитални уљеник*, црнкиња, мудра жена, револуционарка и филозофкиња, учитељица борилачких вештина.

3. Крул: *Каква је улога уметности и књижевности у овом преломном тренутку? Да ли се шуради о моћности бављења фуџуролоијом, сособношћу да се замисли нешто што не постоји сад и овде?*

О. Токарчук: Литература је сама по себи тајанствена – начин на који настаје, енергија коју емитује, начин на који је доживљавамо. Често боље памтимо књижевне ликове него праве људе. На пример Вокулски² – то је права правцата особа. Заправо мање знамо о човеку који га је измислио, о Прусу. Виртуелна стварност уопште се није јавила с рачунарима. Човек је одувек стварао паралелне светове који су утицали на стварност, на „другачије стварне“ универзуме. Размишљала сам о томе слушајући недавно говор једног политичара који је преношен на свим могућим каналима. Мислиш ли да ће за сто година неко памтити тај говор и тог политичара? Можда баш сад, ту, у тим блоковима, настаје роман или филмски сценарио који ће се памтити и евоцирати за сто година? Јунак или јунакиња тог текста живеће и даље. Уметност је чудно прелазно стање између стварности и маште, има огроман потенцијал да опише стварност, а истовремено није докраја реалистична, не у свакодневном, новинском смислу. Уметност такође представља најсуптилнији начин комуникације. Колико бисмо само требало

² Главни јунак романа *Лушка* Болеслава Пруса. (Прим. прев.)

да причамо да бисмо пренели оно што стаје у један филм? Можда ће зрна која сад посејемо проклијати после десетак година, можда ће утицати на то како ће ти људи који су гледали филм васпитавати своју децу, можда и промене снове тих људи. Овај процес је моћан, невероватно суптилан и префињен.

Није случајно што властодршци осећају респект према уметницима. С једне стране, не разумеју их претерано. Често их сматрају идиотима, ексцентричним заводницима, али су с друге стране веома свесни њихове моћи. Зато министар културе троши толико времена не би ли над њима некако загосподарио. Слути да су му претња. Да је моћ једног уметника који може да га исмеје и понизи огромна.

З. Крул: *Да ли то значи да је то реч о суштинности језика? О размишљању о свећу који се крије иза томили речи којима се свакодневно служимо? Пишеш о тој речи да се створи нови језик за ново време?*

О. Токарчук: Да, неопходне су нове метафоре, нове речи. Политика такође уништава језик. Она узима неку реч која јој је потребна, додаје јој друго значење и сви почињу да је понављају. На пример, излизала је реч „нарација“ коју смо користили приликом разговора о књигама, о култури. Извукла је неочекивано из нафталина реч „нација“. До пре неколико година нисам веровала да ће се ова реч примити. Данас је ушла у разговорни језик и често се њом клепеће као чегрталком. Чак и највећи левичари на митинзима већ узвикују „Пољакиње и Пољаци“. У опасности је такође реч „заједница“. Неке речи недостају. Како заправо назвати заједницу људи који станују у истом простору, имају исте интересе, заједно раде, али их не подржава никаква институција, нешто слично давнашњем значењу речи жупа? У пољском језику постоји лепа стара реч за то – ополе. Штета што се град зове Ополе и што је одавно потрошио силну енергију коју та реч поседује. Требају нам такође нове метафоре. У XX веку реч „душа“ постала је излишна, неопажено и некажњено се изгубила из нашег вокабулара, олако смо је проћердали. Зар да уместо „душа“ кажемо „ум“ или „психа“? Па она је више од религиозног појма. И заправо, због чега бисмо се плашили те речи кад јој можемо дати ново значење? Ова реч нам је невероватно потребна јер показује психофизичку целовитост човека. Изузетно нам је потребан разговор о овим новим метафорама, ваљало би отворити дијалог о томе какви су нам нови изрази потребни.

З. Крул: *Дојодило се да је чешћом ујојребом израубован чак и израз „јовор мржње“. У обликовању овој речника ѿреломној гоба ѿребало би се ослонићи на књижевности као рејозиѿоријум конѿинуираних језичких ѿромена.*

О. Токарчук: Да, али невоља је у томе што се свет брзо мења. Док напишеш и објавиш књигу од деветсто страница и док она дође до свих, неке речи и појмови из ње ће већ нестати. Литература споро функционише, није баш погодна за краткорочне акције.

З. Крул: *Можда је зајо ѿоезија боља језичка лаборѿорија?*

О. Токарчук: Можда. Часописи би морали имати такве лингвистичке кутке, места на којима ће се одвијати сталне расправе о језику. А као додаток радио емисије које ће се бавити речима.

З. Крул: Данас директно говориш о преломном добу, али тај осећај да је „групи свей мојућ“, прожима твоје писање деценијама.

О. Токарчук: На свету постоји неколико тема које остављају на мене утисак одмалена. Спржиле су неки синаптички тракт на мојим можданим каналима и од тада ме прате. Упорно им се враћам. Поредак – хаос. Покрет – мировање. Могућност спознаје. Вишеструке тачке гледишта. Правда. Морални закони. Смрт – васкрсење. Треба искрено признати да су ово теме времена у којем живим. Говорим о стварима на које други не стижу да се фокусирају.

З. Крул: Хтела сам још да те питам и о процесу твоје интуитивнеagnoзнаје ових истина.

О. Токарчук: Најједноставнији рецепт за добро писање тражи од оног ко то чини да очигледну истину постави на пулт, посматра је и опише с необичних тачака гледишта. Из тога се рађа књижевност. Ово је веома једноставан рецепт за који је потребна машта и мало одважности.

З. Крул: И већина коришћења језика.

О. Токарчук: То се, по мом мишљењу, може научити.

З. Крул: Дакле, исисавља се да је загађак који нам предстоји идентичан оном који обавља књижевности: подривање стварности.

О. Токарчук: Кад ти се нешто чини толико очигледним да престајеш о томе да размишљаш, то је знак да те је већ ухватио вирус и да је твој ум болестан. Књижевност подрива ону стварност и говори о ономе што не умемо да именујемо, оно чега нисмо били свесни. А кад се појаве речи, мења се нешто и у самој стварности. На тај начин књижевност непрестано мења свет. Стижемо до закључка да је у свему томе потребна пре свега машта, такав свеопшти дар који сваком детету на рођењу дарује вила.

Изворник: Olga Tokarczuk, „Biodegradowalne sztućce? Też lajkowałam“, у: *Pismo. Magazyn Opinii*. 29. 4. 2019. (magazynpismo.pl)

(С њољској превела **Јелена Х. Јовановић**)